

De Esbeekse uitkijktoren 'Kijk op het water' in wording

door Jan van Helvoirt

De geplande locatie van de uitkijktoren ligt exact op een mooi kruispunt van twee historische 'grens-wegen'. Allereerst de grens van de oude Beekse gemeent, de vroegere gezamenlijke woeste gronden. De titel 'Kijk op het water' is bewust gekozen, omdat de geplande uitkijktoren aan de voet van het ven de *Flaes* komt te staan. Even naar het oosten toe ligt een tweede groot ven, het *Goorven* genaamd. Kijken we straks nog een paar honderd meter verder dan kunnen we nog een klein historisch belangrijk venntje ontwaren. Dat is de *Hasenkolk*, waarbij een middeleeuwse 'blauwe kei' ligt. Dit is een belangrijk grenspunt. Turen we pal naar het westen dan zien we aan de rand van de bossen van landgoed De Utrecht richting Poppel een mooie witte gietijzeren paal. Het is grenspaal nummer 208.

Toren aan oude gemeentgrens

De lijn tussen die grenspaal en de Hasenkolk is de kaarsrechte grens die schriftelijk werd vastgelegd op 31 augustus 1331. Een zeer belangrijke datum voor Esbeek, Hilvarenbeek en eigenlijk de hele regio: bestaande grenzen van woeste gronden werden voor het eerst schriftelijk vastgelegd! De 'palen' (punten op de grens) die toen genoemd werden, zijn achtereenvolgens van west naar oost: *Schatputte*, *Tulder*, *Koevoirt* en *Hasenkolk*. Dit laatste punt wordt ook wel de 'vijfkei' genoemd, omdat vijf dorpen hier bij elkaar kwamen.

Men noemt het de *gemeentgrens* tussen Esbeek, Hilvarenbeek en de Mierden. Nu is het grotendeels nog de gemeentegrens. De *Scheidijk* is nog aanwezig, evenals een stuk zware wal ten oosten van de Koevoirt. Een frappant overgebleven stukje van die dijk is zelfs aan de voet van de toren prima te zien: het stukje dijk dat nog steeds vooraan door de Flaes loopt. Op dat resterende stukje dijk staat nog een mooie bank. Het is de *Sophiabank* die gebouwd is nadat Huize Rustoord op het landgoed in Esbeek in 1924 voltooid was.

Tot 1900, het begin van de aanplant van het immense heidegebied, moet de vlakte een gigantisch mooi uitzicht hebben gehad. Na het beklimmen van de toren kan men dezelfde ervaring alsnog opdoen: een cultuur-historische verkenning die in de naaste omgeving zijn weerga niet kent. Enkele jaren geleden heeft er een grenscorrectie tussen Hilvarenbeek en de Mierden plaats gevonden. Nu volgt de grens het nieuw geasfalteerde fietspad tussen de voet van de toren en de geplande infohoek van Werkgroep Heemkunde Esbeek.

Dunsedijk uit 1788 onderbroken

Het tweede belangrijke element waaraan de toren komt te staan is de oude *Dunsedijk*. In de volksmond wordt die nog wel *Bredasche Baan* genoemd. Deze kaarsrechte baan of dijk is aangelegd rond 1788. Het doel was een snelle verbinding te krijgen tussen Breda en Luik (en Maastricht).

Het probleem was dat sinds het 'Tractaat van Fontainebleau' op 5 november 1785 de grenzen opnieuw vastgesteld moesten worden. De route van Breda (gelegen net als Luik in de Republiek) naar Luik kwam nu gedeeltelijk over de Oostenrijkse Nederlanden te liggen. De nieuwe route ging nu dus veilig alleen over grondgebied van de Republiek lopen. Hier en daar moesten compleet nieuwe stukken worden aangelegd, zoals bij het Esbeekse Dun:

...den weg van Breda is gebaad en word goed onderhouden over de dorpen Gilze Baronie van Breda en verder in de Meijerij van S Bosch, over Riel Goirle tot door Hilvarenbeek van daar zoude een eind nieuwe baan dienen gemaakt te worden tot Dun ter lengte van 550 roede (1 roede=3.767 meter), van Dun tot Netersel een dito van 1110 roede...

De nieuwe weg moest goed berijdbaar zijn en in zomer en winter geschikt zijn voor vervoer van troepen en ammunitie, zelfs van zwaar geschut. Voor de reizende passanten moesten

goede herbergen zijn, voor de marcherende troepen uiteraard goede kwartieren. Bovenstaand rapportje schreef Benjamin van der Borch in 1787 met betrekking tot het gedeelte tussen het Esbeekse Hoogeind en de aansluiting in Netersel. Het in 1965 vervallen gedeelte tussen Flaes en Goor, als gevolg van de ruilverkaveling in Lage Mierde, loopt nu nog als karspoor langs het fundament van de toren.

Leden van Werkgroep Heemkunde Esbeek rusten uit op de lange bomen die bestemd zijn voor de uitkijktoren

Oude landbouwenclaves in De Utrecht

Behalve de historische gemeentegrens en de oude Dunsedijk zien we vanuit de toren ook nog enkele middeleeuwse landbouwenclaves liggen. Dat zijn van west naar oost *Tulder*, *Coevoirt*, *Dun* en de *Lange Gracht*. Dan is er natuurlijk ook nog de *Hertgang*. Maar die hebben we al, net als alle interessante historische objecten, kunnen bezoeken tijdens de 16 km lange cultuur-historische fietstocht die op het landgoed gepland is. De toren vormt daarbij het middelpunt. Men kan terug kijken op wat men bezocht heeft en men kan vast verkennen wat men nog te zien krijgt. Het infopaneel van Werkgroep Heemkunde Esbeek aan de overkant van het fietspad zal informatie daarover geven. Ook moeten we daarbij de kleine zandverstuiving uit de 11^e eeuw niet vergeten, in de volmond *Dunse Bergen* genoemd. In de 13^e eeuw werd die *Royenberg* genoemd, hetgeen ‘grensberg’ betekent. De zandverstuivingsrug ligt tussen de Koevoirt en Dun aan de oevers van de Reusel. Vervolgens zal de toren in een hernieuwd stuk heidegebied komen te staan, zoals vroeger. Tussen Flaes en Goorven zal de heide weer gaan groeien, begraasd door een kudde schapen. Zij zullen onderdak kunnen vinden in een te bouwen authentieke schaapskooi aan de oude *plaetse* van het gehucht Dun gelegen aan het nog sterk meanderende riviertje de Reusel. Hiermee wordt weer recht gedaan aan de aloude historie van de Dunse boeren: schapenhouderij! Zonder de bereidwillige medewerking van vele ondernemers uit de regio zou dit project nooit van de grond komen. Verder moet opgemerkt worden dat bij het totale project echt grensoverschrijdend gewerkt wordt. De leden van Werkgroep Heemkunde Esbeek en die van de Heemkundige Kring De Mierden zullen gezamenlijk hun schouders zetten onder dit cultuur-historisch hoogtepunt. Tot slot zal Werkgroep Heemkunde Esbeek na de realisatie van de toren een boek uitgeven met als titel

'Kijk op Esbeek'. Een verzameling artikelen door Jan van Helvoirt over de historie van de bewoners tussen de 'Toren van Esbeek' en de 'Toren bij de Flaes'.